

רשימת המקורות

המקורות שנשמנו בסימן כזה (*), ערוכים במקורם ע"פ רשימת השומעים, ולא הוגהו ע"י רבינו

עניינו של יום

לקוטי שיחות ח"ד ע' 1149 ואילך.

שואלין ודורשין

לקוטי שיחות חי"ז ע' 172 ואילך.

חידושי סוגיות

לקוטי שיחות חכ"ט ע' 203 ואילך.

פנינים

עיונים וביאורים:

מהו החטא המיוחד "שחטאנו לפניך ביצר הרע"? – תורת מנחם-התועודיות ח"ח ע' 229*.

וידוי בלי עזיבת החטא – רק "טובל ושרץ בידו"? – לקוטי שיחות חכ"ז ע' 211.

דרוש ואגדה:

ביום הכיפורים אין 'רעש' – לקוטי שיחות חט"ז ע' 338.

מה עניין הקטורת ביוהכ"פ כשאין שטן להעביר זוהמתו? – לקוטי שיחות חי"ד ע' 129.

תורת חיים:

רוצה גשמיות? בוא אל הקודש! – לקוטי שיחות ח"ג ע' 992.

המצווה שמקיפה גם את עסקי החולין – לקוטי שיחות חכ"ט ע' 492.

ויש לבאר, דמה שהמצוה הראשונה שמתעסק בה לאחר כפרת עוונות – כדי לא ליפול בחטא ח"ו – היא מצות סוכה, יש בזה דיוק נפלא. שעניין מיוחד בסוכה דוקא, שעל ידה ניתן להימנע מחטאים:

דהנה, אחד הגורמים העיקריים המביאים את האדם לידי חטא ועוון, ח"ו, הוא המחשבה המוטעית שהתורה ומצוות מוגדרים בזמנים קבועים ביום, כבשעת לימוד התורה והתפילות, ואילו בעת יציאת האדם לשוק לעסוק בענייניו, 'מנותק' הוא מעבודת ה', וחופשי הוא לנפשו ח"ו.

ולכן אמרו "לאתחולי במצוה" במצות סוכה דוקא – דמצוה היא באופן של "תשבו כעין תדורו"², היינו שמקיפה את האדם היושב בה עם כל ענייניו, כולל גם עיסוקי החולין שלו; דזה מורה שגם בהיות האדם עוסק בעיסוקיו שחוץ לבית המדרש, אין הוא 'מנותק' ח"ו מתורה ומצוות, אלא עובד הוא את ה' בבחינת "בכל דרכיך דעהו"³.

פתח דבר

מתוך שבח והודיה להשי"ת, הננו להגיש בפני רבנן ותלמידיהון, קהל לומדי ומחבבי תורה וחסידות, תדפיס מתוך ספר "אוצרות המועדים" - עיונים, ביאורים וחידושים במשנת המועדים - **בענייני יום הכיפורים** - מלוקטים ממרחבי פרד"ס תורתו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע.

וזאת למודעי, כי בכדי להביא בפני הלומד תורה סדורה ולהקל על המעיינים, הופקדו חבר מערכת לערוך את הביאורים המובאים בזה, ובאיזהו מקומן הובאו הדברים בשינוי סדר וסגנון מכפי שנאמרו או נכתבו בדברי הרב. ואף כי הושקעו כוחות רבים בכדי לברר וללבן כל דבר ודבר, למען נוציא מתחת ידינו דבר מתוקן, הלא "שגיאות מי יבין", וכל הרוצה להחכים, יעיין בדברי הרב כפי שנכתבו במקורי הדברים (נסמנו ב'רשימת המקורות' בסוף הקונטרס) וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

ויהי רצון שזכות הפצת תורה, ובפרט פנימיות התורה, עליה הובטח מורנו הבעש"ט נ"ע בעלייתו להיכל המשיח ד"לכשיפוצו מעיינותיך חוצה" אזי "קאתי מר" - תעמוד לנו לזכות מהרה לביאת משיח צדקנו, אשר אז "נעלה ונראה ונשתחוה לפניך בשלוש פעמי רגלנו", ונחגוג המועדים "כמצות רצונך" בעליה לרגל והקרבת הקרבנות, בבית המקדש השלישי, במהרה בימינו אמן.

בברכת התורה

מכון 'אור החסידות'

תורת חיים

הוראות בעבודת היום

רוצה גשמיות? בוא אל הקודש

תיכף ליציאת הכהן-גדול מקודש הקדשים, היה מתפלל "תפילה קצרה", ותוכנה – בקשה עבור ענייניהם הגשמיים של ישראל, פרנסה בהרחבה וכו'.

ולכאורה – הלא כניסתו לקודש הקדשים, היתה באופן הכי נעלה והכי מקודש, והוא דבר פלא שתפילה זו אודות ענייניהם הגשמיים של ישראל, היתה דוקא תיכף לאחר יציאתו מן הקודש?

ויש לבאר, דבזה היא ההוראה – שאצל איש ישראל הרי גם ענייניו הגשמיים קשורים אל המקודש ביותר; דבשאר עמי הארץ פרנסתם תלויה בעבודתם והתעסקותם בה, ואילו אצל ישראל תלויה הפרנסה בקיום התורה ומצוות – "אם בחוקותי תלכו... ונתתי גשמיכם בעתם". כי גם ענייניו הגשמיים של היהודי באים מאת הקב"ה באופן "ישיר", בלא תלות בדרכי הטבע.

ולכן, אל יחשוב אדם שבאם 'בוא אל הקודש' שעה נוספת ללמוד בה תורה, אזי יחסר מפרנסתו – אלא אדרבה: דוקא 'ביאה' זו 'אל הקודש' היא שתביא ל"ברכת ה' היא תעשיר'.

המצווה שמקיפה גם את עסקי החולין

במוצאי יום הכיפורים צריך תיכף להתעסק בעשיית הסוכה¹. ובמהרי"ל כתב בטעם הדבר: "משום שנשלמו ימי תשובה, ויום ראשון שנכנס לחטא, ח"ו, יקדים את עצמו לאתחולי במצוה".

(1) שו"ע או"ח סו"ס תרכד.

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הני תרי צנתרי דדהבא, לומדי ותמכי אורייתא,
רודפי צדקה וחסד, ראשונים לכל דבר שבקדושה

ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה

וכל בני משפחתם שיחיו

זאיאנץ

ס. פאולו ברזיל

יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו,
תמיד כל הימים

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

ארץ הקודש
ת.ד. 2033
1469 President St.
#BSMT 6084000
Brooklyn, NY 11213 03-738-3734
718-534-8673 הפצה: 08-9262674
www.likras.org • Likras@likras.org

נדפס באדיבות

The Print House
538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237
718-628-6700

תוכן העניינים

ענייניו של יום

'עיצומו' של קשר מיוחד
עמ' ה
כיצד נפעלת כפרת הנפש ביום הכיפורים על-ידי "עיצומו של יום"? / במה היא מעלתו העצמית של יום הכיפורים על ימי התשובה? / ביאור במהותה ואיכותה הנפלאה של כפרת היום הקדוש, באמצעות ביאור באופני התקשרותם של ישראל עם הקב"ה והמדרגה הנעלית המתגלית ביום הכיפורים

שואלין ודורשין

"ביתו" של כהן גדול
עמ' יא
מן הכתוב "וכפר בעדו ובעד ביתו" – "ביתו זה אשתו", ילפינן שצריך הכהן גדול המשמש ביום הכיפורים להיות נשוי. ותמוה: כל השנה, אינו חייב להיות נשוי, ודווקא ביום נעלה זה הצריכה תורה שיהיה נשוי? / ביאור תוכן המעלה המיוחדת בכך ש"ביתו זה אשתו", וביאור דברי רבי יוסי – "מימי לא קריתי לאשתי אשתי אלא לאשתי ביתי"

חידושי סוגיות

חידוש ב"זמן תשובה" דיוהכ"פ
עמ' טז
ידקדק בלשונות הש"ס והרמב"ם לענין החילוק בין עשי"ת ויוה"כ / מוכיח מלשון הרמב"ם שגדר התשובה דיוהכ"פ הוא ענין אחר מהתשובה דעשי"ת / יבאר דתשובה סתם היא חיוב שאין הזמ"ג, וזוהי חלות החיוב המחודשת שביוה"כ שנקבע זמן לתשובה / יקשה מהו חיוב תשובה דיוה"כ אחר שכבר נתחייב בזמן שחטא / יבאר דביוה"כ חל חיוב אף במי שחטא וכבר שב, כיון שהחיוב תשובה אינו מצד מצב הגברא רק מצד הזמן

עיונים וביאורים

מהו החטא המיוחד "שחטאנו לפניך ביצר הרע"? כב
וידוי בלי עזיבת החטא - רק "טובל ושרץ בידו"? כג

דרוש ואגדה

ביום הכיפורים אין 'רעש' כג
מה עניין הקטורת ביוהכ"פ כשאין שטן להעביר זוהמתו? כג

תורת חיים

רוצה גשמיות? בוא אל הקודש כו
המצווה שמקיפה גם את עסקי החולין כו

פנינים

אוצרות

פנינים

המועדים

כה

ועבודת יום הכיפורים, היא כפי האופן הב': כי כיון שעבודת התשובה דיום הכיפורים באה לאחרי שכבר עשו תשובה בחודש אלול, ראש השנה, ועשרת ימי תשובה – מובן, שהיא תשובה באופן נעלה ביותר – והיינו 'העברת הרע' שעל-ידי הפיכתו לטוב וקדושה.

וכיון שמהות העברת הרע שעל-ידי הקטורת דיום הכיפורים, היא הפיכת הרע לטוב – לכן היתה קטורת זו דוקא בקודש הקדשים (משא"כ הקטורת דשאר ימות השנה) – כי הפיכת הרע לטוב מקורה בדרגה אלוקית שלמעלה מכל הגבלה (דלכן אפשר לעשות מן הרע מציאות הפכית ממש – טוב), וזה שייך לקודש הקדשים, שם האירה דרגה זו¹².

(12) ראה יומא כא, א (וש"נ) "מקום ארון אינו מן המידה", דזהו נס שנושא הפכים, למעלה מכל הגבלה.

עניינינו של יום

למהות ותוכן המועד

א

”כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם”

‘עיצומו’ של קשר מיוחד

מכיון ש”כפרה” אין פירושה מחילת העונש בלבד, אלא היא לשון קינוח, שמקנח לכלוך החטא, כיצד אפוא נפעלת כפרת הנפש ביום הכיפורים על-ידי “עיצומו של יום”? / בשלמא מחילת העונש – שפיר אפשר לומר דיום הכיפורים מעביר את העונש; אבל היאך מסלק “עיצומו של יום” את הפגמים? / ומדוע אפילו למלאכים אסור היה להיות בקודש הקדשים בשעת עבודת הכהן הגדול?

ביאור במהותה ואיכותה הנפלאה של כפרת היום הקדוש, באמצעות ביאור באופני התקשרותם של ישראל עם הקב”ה והמדרגה הנעלית המתגלית ביום הכיפורים

ה מבקש ליתן את הדעת ולתנות תוקף קדושת היום הכיפורים, יציין בודאי כי המייחד אותו קודש קדשים הוא עניין הכפרה, כשמו – יום הכיפורים. וכדברי הכתוב: “כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתכם לפני ה’ תטהרו”.

כפרה זו, אין עניינה רק סליחה ומחילה על חטא ועוון. יסודה של הכפרה דיום הכיפורים עמוק הרבה יותר, והוא מבוסס על גילוי עומק שייכותם של ישראל לאביהם שבשמים ביום הקדוש.

(1 אחרי טז, ל.

ויש לעיין בזה – דכיון שבכל השנה “ונשמע קולו” הוא תנאי עיקרי ומעכב בכניסתו לקודש (“ונשמע קולו בבואו אל הקודש . . ולא ימות”) – מאי טעמא ביום הכיפורים אין צריך לזה?

ויש לבאר – בדרך הדרוש:

מבואר בתורת החסידות⁶, דאף שבדרך כלל, עבודת ה’ היא באופן ד”לא ברעש ה”⁷, הנה מכל מקום, עבודת בעלי תשובה היא ברעש. כי כיון שבורח הוא מן הרע – מקום המות והטומאה, לכן עבודתו היא ברעש, וכדוגמת הבורח מסכנה, שבורח הוא בזעקה ובקול גדול.

ועל-פי זה יש לבאר, דמה שכניסת הכהן גדול אל הקודש (בכל השנה) היא באופן ד”ונשמע קולו”, הרי זה מפני שנכנס הוא כשלוחם של כל ישראל, גם אלו שהם בדרגות נמוכות⁸ – ולכן צריך שיהיה “ונשמע קולו בבואו הקודש” להראות שגם אלו שעבודתם ברעש גדול – הבעלי תשובה, נכנסים עמו.

אך זהו בכל השנה כולה, כשיש מקום לחטאים ועוונות, ר”ל, דאזי יש כאלו שעבודתם היא ברעש, בבריחה מן הרע. אולם ביום הכיפורים, שבו מתגלית בכל אחד מישראל עצם נשמתו, שבה אין פגם דחטאים ועוונות כלל וכלל – אזי נכנס הכהן-גדול אל הקודש בלא רעש, כי אז עומדים כל בני ישראל בתכלית הביטול לקב”ה – “בקול דממה דקה”.

מה עניין הקטורת ביוהכ”פ כשאין שטן להעביר זוהמתו?

אודות כללות עבודת הקטורת בבית המקדש, מבואר בזוהר⁹ – דעניין הקטורת הוא להעביר הזוהמא וטינופא דהיצר הרע.

ולכאורה, צריך ביאור על-פי זה – כיצד עניין עבודת הקטורת הוא עניין עיקרי בעבודת יום הכיפורים? הלא ביום הכיפורים אין לשטן וענייניו שליטה, ד”לית ליה רשותא לאסטוני¹⁰ – ומהו שצריכים אז להתעסק בהעברת הזוהמא שלו?

ויש לבאר:

בהתעסקות ב’העברת הזוהמא’, ישנם שני דרכים: (א) ביעור הרע – על-ידי מלחמה ו’התעסקות’ עם הרע בכדי לבערו; (ב) הפיכת הרע לטוב – העברת הרע באופן שמהפכים אותו ועושים ממנו מציאות חדשה – מציאות טובה וקדושה. על-דרך “זדונות נעשו לו זכויות”¹¹ על-ידי תשובה מאהבה.

(6) ספר המאמרים תרצ”ט עמ’ 2 ואילך, ובכ”מ.

(7) מלכים-א יט, יא.

(8) כמרומוז בכך שהפעמונים היו בשולי המעיל.

(9) זהר חדש שה”ש עה”פ משכני אחריו (ד”ה

פתח ר”ש כו’ משכני).

(10) יומא כ, א. ויק”ר פכ”א, ד. ועוד. וראה יפה תואר לויק”ר שם: “כי אז יתענו בני וישבו בתשובה לכן נקיים הם מעוון ולא ישמע ה’ לקטורגו”.

(11) יומא פו, ב.

וידוי בלי עזיבת החטא – רק "טובל ושרץ בידו"?

"כל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב, הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו"

(רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ג)

את המתודה בדברים ולא גמר בליבו לעזוב מדמה הרמב"ם ל"טובל ושרץ בידו".

וצריך ביאור:

מלשון זו משמע, שוידוי כזה נחשב לוידוי (שלכן הוי בגדר 'טובל'), ורק שאינו מועיל – כיון שהחטא (ה'שרץ') עדיין בידו. ולכאורה – במה נחשב זה כוידוי? הלא דיבורו הוא רק מן השפה ולחוץ, ואינו מתחרט כלל על חטאיו! וטפי נראה דהוי כאילו לא טבל כלל!

ויש לבאר:

אמירת הוידוי היא אכן עניין חיצוני בלבד, ואפשר שהיא להיפך מהרגשתו בליבו פנימה – אך מכל מקום, יש בה תועלת.

דהנה, טבע כל אדם הוא, שכשאומר דבר בפיו ובלבו פנימה הוא באופן אחר – הרי זה גורם לו לרגש בושה בשעת מעשה, וחש שלא בנוח בזה; ויש לומר, שתחושת בושה זו, שבוש הוא במעשיו – יש בה משום מעשה תשובה (אך פשיטא שאין זו תשובה גמורה – דעיקרה הוא עזיבת החטא).

לכן, נחשב הוא כ"טובל ושרץ בידו" – כי באמירת וידוי זה, אף שהיא קודם שישוב מחטאו, ישנה תועלת ופעולה טובה (דהוי 'מעשה תשובה') – ולכן נחשב זה כ'טבילה'. ורק שאינה מועלת – מחמת שאוחז הוא ב'שרץ' (העבירה) עדיין.

דרוש ואגדה

ביום הכיפורים אין 'רעש'

בכל השנה כולה, כשנכנס הכהן-גדול לקודש, היה לבוש במעיל שבשוליו היו פעמונים, כדי שיהיה "ונשמע קולו בבואו אל הקודש"⁴. משא"כ ביום הכיפורים, נכנס הכהן-גדול לקודש הקדשים בבגדי לבן, שלא היו בהם פעמונים⁵.

משום ונשמע קולו בבואו וגו'. וראה ר"ח, תוס' ותו"ש שם.

(4) תרומה כח, לה.

(5) אבל להעיר מרש"י יומא (מד, סע"ב) שמקשקש ומשמיע קול דביוהכ"פ היתה "טבעת".

דהנה, כפרת יום הכיפורים נתייחדה בכך – שאין פעולתה על-ידי התשובה ועבודת האדם, אלא קדושת היום עצמה היא המכפרת. כדאמרין²: "עיצומו של יום הכיפורים מכפר".

ואף דבגמרא³ מצינו פלוגתא בין רבי ורבנן בנוגע לעשיית תשובה ביום הכיפורים – דרבנן סברי "יום הכיפורים אין מכפר אלא על השבים", ורבי סבר "בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכיפורים מכפר";

הנה גם לרבנן – אין הפירוש דהתשובה היא המכפרת ולא "עיצומו של יום", אלא גם רבנן סברי ש"עיצומו של יום" הוא המכפר – דכפרה זו הבאה על-ידי "עיצומו של יום", אין האדם יכול להשיגה באמצעות תשובתו; ולא פליגי אלא היאך זוכים לכפרת "עיצומו של יום": לרבי הרי זה גם בלא תשובה, ולרבנן כפרה זו היא חלקם של ה"שבים" דוקא.

[וכן מוכח מלשון הרמב"ם בדין זה⁴, "ועצמו של יום הכיפורים מכפר לשבים" – דאף שפסק כרבנן שהכפרה היא "לשבים" דוקא, דייק בלשונו לומר: "ועצמו של יום הכיפורים מכפר". הרי חזינן, דאף לרבנן הכפרה אינה על-ידי התשובה, אלא מ"עצמו של יום"].

ונמצא, דלכולי עלמא, עיקר הכפרה דיום הכיפורים היא כפרת "עיצומו של יום" – דהיא נעלית ונשגבה מן הכפרה שעל ידי התשובה גרידא.

יום הכיפורים נעלה מלהיות 'יום תשובה'

עניין זה, ש"עיצומו" של יום הכיפורים הינו רם ונישא מאוד ממעלת התשובה, שמעינן גם מדרשת חז"ל⁵ על הפסוק "דרשו ה' בהמצאו"⁶ – "אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים".

דלכאורה יש לדקדק בלשונם, דהרי ראש-השנה ויום הכיפורים הינם גם כן בכלל ה"עשרה ימים", והוה להו למימר – "עשרה ימים שמראש השנה ועד יום הכיפורים", ולמה קראו לעשרת ימי תשובה – ימים "שבין ראש השנה ליום הכיפורים"?

ומכאן, דאף שראש השנה ויום הכיפורים נכללים גם כן בעשרת ימי התשובה, אין זהו עיקר עניינם. אלא עניינם העצמי והעיקרי גבוה ונעלה מלהיות נכלל בעשרת ימי תשובה.

וכפי שנתבאר בנוגע לראש-השנה, שיש בו שני עניינים: (א) עניינו העצמי: "תמליכוני עליכם"⁷ – עבודת הכתרת המלך הקב"ה וקבלת עולו על-ידי ישראל; (ב) עבודת התשובה, בתור אחד מעשרת ימי תשובה – כן הוא גם יום הכיפורים: (א) עניינו העצמי הוא בכך ש"עיצומו של יום" מכפר; (ב) בנוסף, הוא גם חלק מן ימי התשובה.

(5) ר"ה יח, א.

(2) שבועות יג, א.

(6) ישעי' נה, ו.

(3) שם.

(7) ר"ה טז, א.

(4) הל' תשובה פ"א ה"ג.

ולכן אמרו "עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים" – כי מעלת התשובה דימים אלה, אינה באה אלא "בין ראש השנה ליום הכיפורים", כלומר בין המעלה העצמית דראש השנה והמעלה העצמית דיום הכיפורים; שהרי העניין העצמי דראש השנה ויום הכיפורים, רם ונישא במאוד מן מעלת התשובה.

ובסדרן של דברים – הנה ראש וראשית לעשרת ימי התשובה צריך תחילה להכתיר את הקב"ה למלך ("תמליכוני עליכם") ולקבל עליו עול מלכותו ית'; לאחר מכן באה עבודת התשובה; והסיום וחותם דימי התשובה הוא – יום הכיפורים, בו זוכה כל אחד לכפרה שנעלית מעבודת התשובה שלו, וכמו שנתבאר.

"עיצומו של יום מכפר" – הכיצד?

אלא שבגופו של עניין, צריך להבין – היאך "עיצומו של יום הכיפורים" מכפר? דהנה, "כפרה" אין פירושה מחילת העונש בלבד, אלא "היא לשון קינוח, שמקנח לכלוך החטא"⁸; ולפי זה קשה: היאך נפעלת כפרת הנפש על-ידי "עיצומו של יום"?

דהנה, בשלמא העושה תשובה, ומתחרט על מעשה העבירה שעשה – הלא בזה מעביר את התענוג שהיה לו מן העבירה, ובכך מקנח ומנקה את נפשו מן הרע שנדבק בה⁹. ותכלית הכפרה היא – כשעושה תשובה מאהבה, דאז זדונות נהפכים לו לזכויות¹⁰;

מיהו "עיצומו של יום" – הלא אין בה פעולת ניקוי וקינוח, כבחרטה ווידוי; ואיך תכפר את הנפש מפגמיה? ובשלמא מחילת העונש – שפיר אפשר לומר דיום הכיפורים מעביר את העונש; אבל היאך מסלק "עיצומו של יום" את הפגמים?

[ואף דביום הכיפורים ישנה גם עבודת התשובה, שהרי הלכה כרבנן דאין יום הכיפורים מכפר אלא "לשבים" – הרי נתבאר לעיל, דהכפרה שמצד "עיצומו של יום" נעלית במאוד מן הכפרה שעל-ידי תשובה. וכיון שכך, אין שייך שתבוא כתוצאה מן עבודת התשובה של האדם].

שלוש מדרגות התקשרות

כבדי להבין מהות הכפרה ד"עיצומו של יום" – יש להקדים תחילה, דבהתקשרותם של ישראל עם הקב"ה ישנם כמה דרגות:

(8) אגרת התשובה (בספר התניא), פ"א.
 (9) ובזה גופא: החרטה הוא הריגת נפש הקליפה, והוידוי – גוף הקליפה. כמבואר בדרך מצותיך, מצות וידוי ותשובה לח, ב.
 (10) יומא פו, ב. והיינו מפני שעונות אלו הביאוהו לידי צימאון גדול יותר לשוב לקב"ה, כמבואר בתניא פ"ז.

פנינים

עניינים קצרים

עיונים וביאורים

מהו החטא המיוחד "שחטאנו לפניך ביצר הרע"?

"על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע"

(נוסח הוידוי)

אודות נוסח זה ידועה הקושיא¹: הלא כל החטאים שמפרטים ב"על חטא" הינם על-ידי היצר הרע, ומהו החטא המיוחד עליו אומרים "על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע"? ויש לבאר:

אמרו רז"ל² "בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין". ויש לדייק – שדימו את התורה ל"תבלין" דוקא, שעניינו להיטיב ולתקן המאכל. כלומר: פעולת התורה (ה'תבלין') ביצר הרע – אינה לכלותו ולאבדו, אלא לתקנו, לבררו ולזככו. דלא זו בלבד שלא יהיה מונע לעבודת ה', אלא אדרבה – גם הוא יעבוד את ה'. וכמאמר רז"ל³: "ואהבת גו' בכל לבבך – בשני יצריך", דגם היצר הרע יאהב את ה'.

וזהו "על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע" – שלא עסקנו בכיורו ותיקונו; כי אף שאת שאר החטאים אפשר שמנענו באמצעות איבוד ו'שבירת' היצר, צריכים אנו עדיין להתוודות על שלא ביררנו ותיקנו את היצר הרע עצמו להפכו לטוב.

(3) ברכות נד, א (במשנה).

(1) ראה של"ה סח, סע"א.

(2) קידושין ל, ב.

(א) הקשר שבקיום רצונו ית'. דכאשר מקיים היהודי מצוות ה', ונושא עליו עול מלכותו ית' להיות מוכן לקיים רצונו ית' ככל אשר יצוה – נעשה קשור בזה עם הקב"ה, מצוה המצוות.

(ב) הקשר המתגלה בעבודת התשובה. דגם כאשר לא קיים רצונו ית' ח"ו, ופרק מעל צווארו עול מלכותו ית' – מכל מקום צר לו הדבר, והיטב חורה לו, עד שבא לידי תשובה. שזהו קשר פנימי ועמוק עם הקב"ה, שנותר בקיומו גם בעת שנפסק, כביכול, הקשר שעל-ידי קיום רצונו ית'.

והנה אף שקשר זה הוא פנימי ועמוק יותר מן הקשר התלוי בקיום המצוות, אמנם גם קשר זה – מוגבל הוא. דהרי סוף סוף הוא בא לידי ביטוי בדבר מסוים – עשיית האדם תשובה.

(ג) למעלה מכל זה, הוא הקשר העצמי דעצם הנשמה בעצמותו יתברך. דכל איש ישראל מעצם טבעו ותולדתו, נשמתו היא "חלק אלוהים ממעל ממש"¹², והיינו, שהיא מציאות אחת ממש עם מציאות הבורא ("ישראל וקוב"ה כולא חד"¹³), וממילא – נמצאת היא תמיד במצב ד"חבוקה ודבוקה כך"¹⁴ – שאף בהיותה מלובשת בגוף הגשמי היא מציאות אחת עימו ית'.

קשר זה, כיון שהוא קשר עצמי, בעצם קיומו של איש הישראלי – אין כל מדידה והגבלה בקיומו, ואי אפשר להגדירו בהגבלה של מקום או זמן, של איכות או של כמות; קשר זה אינו בא לידי גילוי באמצעות איזו תנועה נפשית נעלית ככל שתהיה, גם לא בתנועה דתשובה, ואינו נפעל באמצעות פעולה ועבודה – כי כל פעולות האדם, רמות ונעלות ככל שיהיו, מדודים הן, והרי קשר זה אינו מדוד ואינו מוגבל בשום דבר.

מלכתחילה אין כל פגם

והנה, כיון שהתקשרות עצמית זו נעלית מכל פעולה ומדידה – לכן, כשם שאינה יכולה להיעשות על-ידי עבודת האדם, כך אין אפשרי להחליש אותה ולפגום בה באמצעות העדר העבודה או עבירות. במדרגה זו של התקשרות – אין הפגמים והחטאים 'נוגעים' בה.

וזהו הטעם ד"עיצומו של יום הכיפורים מכפר": ביום הכיפורים מתגלית בכל אחד מישראל ההתקשרות העצמית של עצם נשמתו בקב"ה, ובמדרגה זו הרי מלכתחילה אין שייך שיהיו פגמים ומסכים המבדילים, ח"ו, בינו לבין אלוהיו.

[והפולוגתא בין רבי ורבנן היא רק אם בכדי שעצם הנפש תבוא לידי גילוי צריך לתשובה – לרבנן גילוי מדרגה זו הוא "לשבים" דוקא¹⁵, ולרבי משקידש היום הרי זה מאיר בכל אחד ואחד מישראל, גם באם לא עשה תשובה].

(13) ראה זח"ג עג, א.

(14) נוסח 'הושענות'.

(15) לתוספת ביאור טעם הדבר שהמשכת הענין דעיצומו של יום הוא ע"י התשובה – עיין מאמר ד"ה וכל אדם, תשכ"ג, ס"ז, ובמ"מ שצויינו שם (נדפס בספר המאמרים מלוקט חלק ה, עמ' כ).

(11) וכן בעליונים – מגעת התשובה למעלה מקיום המצות. שהמצות הן רצונו ית', והתשובה מגעת בבחינה שלמעלה מהרצון דמצוות, "בעל הרצון". ולכן מכפרת התשובה על כל העבירות (לקוטי תורה פ' אחרי כו, ג. דרך מצוותיך מצות וידוי ותשובה. ובכ"מ).

(12) כמבואר בתניא פ"ב.

והחילוק בזה הוא רק שכאשר סיבת החיוב לעשות תשובה היא מחמת מצב (חטא) האדם (שזהו גדר תשובה בכל ימות השנה, כנ"ל), הנה באם האדם (לא חטא, או) כבר עשה תשובה על החטא (שעזב את החטא לגמרי), וכבר נשתנה מצבו, אין עליו חיוב להתעורר בתשובה על חטא זה, אע"פ ש"וחטאתי נגדי תמיד";

וזהו בשאר ימות השנה, אבל ביום הכפורים, שחיוב התשובה שבו הוא מצד שהזמן מחייב תשובה, וחל חיוב על "הכל לעשות תשובה" – הנה אם בימי חייו הי' אי פעם ענין שעליו תתכן תשובה¹⁶, חייב הוא לעשות תשובה ע"כ גם עתה, מכיון ש"וחטאתי נגדי תמיד", ובמילא יש לחיוב תשובה זה הבא מחמת הזמן דבר שיכול להתפס בו, ו"חייבים הכל לעשות תשובה", כנ"ל.

כי אם הוידוי ולא התשובה כי אינו צריך לחזור ולשוב על מה שחטא מקודם כיון ששב מקודם אבל להעלותו על שפתיו בוידוי הוא צריך (והטעם –) להיותו נזכר שלא ישוב עוד". אבל ע"פ משנ"ת כמ"פ (ראה לקוטי שיחות (וחידושים וביאורים) שבהערה 10. לקוטי שיחות ח"ז ע' 194) שגדר הוידוי הוא מה שהאדם מבטא בשפתיו החרטה שבלבו (וראה רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ב), מובן לכאורה, דכאשר מתוודים בפה צ"ל בשעת מעשה הרגש החרטה שבלב (ולא עיר ממ"ש המבי"ט עצמו בקרית ספר (ריש הל' תשובה) "התשובה והוידוי מצוה אחד היא שאין וידוי בלי תשובה"²). – והרי רבינו הזקן מפרש הענין דוחטאתי נגדי תמיד לענין

תשובה, כדלקמן סעיף ז. וראה שערי תשובה לר"י בסופו.

ומה שלא הזכיר הרמב"ם "תשובה" – י"ל כי נכלל במה שממשיך שם "שהוא עומד בתשובתו". ואכ"מ.

(16) יתרה מזה נלפענ"ד (והנפק"מ להלכה): (א) המקדש אשה תיכף להתחלת חיובו במצות (ומציאות עבירות בחייו) ע"מ שהוא בעל תשובה² – אינה מקודשת, (ב) אעפ"כ שייך אצלו "זמן תשובה" ע"ד שיש אצלו "זמן זרע וקציר" אף שאין לו שדה, (ג) אם נדר ע"מ "שאעשה דבר פלוני בזמן תשובה" ועשה ביוהכ"פ – מחוייב לקיים נדרו.

חכ"ז ע' 213. ואכ"מ.

(ג) ברמ"א (ושו"ע רבינו הזקן) א"ח ט"ס שמג, דאם עבר עבירה בקטנותו "טוב לו שיקבל ע"ע איזה דבר לתשובה ולכפרה". אבל כאן שע"פ דין "אין צריך לתשובה" (רמ"א ורבינו הזקן שם), אינו בגדר "בעל תשובה".

שיהי', ואינו שייך לחיוב דיום הכפורים; ואם לא נכשל בחטא, איך שייך בו חיוב לעשות תשובה.

ויש מן האחרונים שביארו בזה, דאה"נ מיירי בחיוב תשובה על חטא, שנתחייב בו מיד שחטא, ורק שכשעשה החטא נתחייב בזה סתם ולא הוגבל לו זמן לקיים החיוב, וא"כ כל זמן שהוא חי וביכלתו לעשות תשובה, א"א לומר שביטל את המ"ע דתשובה. ורק באם מת בלא תשובה, אזי הוא בגדר ביטול מ"ע¹². משא"כ ביום הכפורים ישנה מ"ע לעשות תשובה ביום זה, ואם אינו עושה

תשובה ביום הכפורים הרי שביטול¹³ מ"ע¹⁴. אלא שמלשון הרמב"ם "יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים כו' לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה כו' ביוהכ"פ" (שהדגשה זו כותב הרמב"ם דוקא לגבי חיוב התשובה דיום הכפורים) משמע יותר בכוונתו דר"ל שמתוסף ביוה"כ בעצם חיוב התשובה, היינו שזהו סוג חיוב שהוא שונה במהותו מחיוב התשובה דכל ימות השנה, וחיוב זה חל עתה על הכל (גם מי שלא חטא), שלכן "יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל... חייבים הכל לעשות תשובה".

יבאר דביוה"כ חל חיוב אף במי שחטא וכבר שב, כיון שהחיוב תשובה אינו מצד מצב הגברא רק מצד הזמן

ה.

וי"ל הביאור בזה:

בכל ימות השנה מצב הגברא (אשר חטא) הוא הסיבה המביאה חיוב התשובה על האדם, וממילא לא שייך לומר ש"חייבים הכל לעשות תשובה" – שהרי הדבר תלוי האם האדם הוא במצב הדורש תשובה או לא.

משא"כ ביום הכפורים הזמן הוא הסיבה לחיוב התשובה, ולא מצב הגברא, ובמילא הדבר שייך לכולם, והוא "זמן תשובה לכל – ליחיד ולרבים... חייבים הכל לעשות תשובה"; מכיון שזהו חיוב מחמת הזמן, אין בזה כל הגבלה והדבר חל על "הכל".

(12) ע"ד (חיוב כרת) במצות מילה (רמב"ם הל' מילה פ"א ה"ב).

(13) ראה חינוך מצוה ססד: "ועובר כו' ולא התודה כו' ביום הכיפורים... בטל עשה זה".

(14) ולאחרי יוהכ"פ עד יוהכ"פ הבא – לכאורה

ונמצא דאיכות הכפרה ד"עיצומו של יום", היא נפלאה שלא בערך מהכפרה שעל-ידי תשובה:

פעולת התשובה אינה אלא באותן דרגות בנפש בהן החטאים 'מגיעים' ופוגמים. ומכיון שבאותן דרגות אפשר להיות פגם ומסך מבדיל בעד ההתקשרות שלו עם הקב"ה ח"ו – לכן צריך לפעול שתהיה כפרה לנפשו. והיינו ע"י שהתשובה יוצרת באדם – וכן למעלה במקור חוצבו – קשר עמוק יותר עם הקב"ה, השובר את המסכים המונעים בעד ההתקשרות.

אבל כפרת יום הכיפורים – הנה פעולתה היא על-ידי שמאירה דרגה כזו שמלכתחילה אין בה שום פגם, וממילא, הרי זו כפרה נעלית שלא בערך, המרוממת את הנפש למעמד חדש לגמרי, על-ידי שמתגלה בו עצם נפשו שתמיד, גם בשעת החטא, היתה באמנה איתו יתברך¹⁶, ולא חטאה מעולם.

"ישראל ומלכא בלחודוהי"

התקשרות נעלית זו דישראל וקוב"ה המתגלית ביום הכיפורים, באה לידי ביטוי גם בעבודת הכהן גדול ביום הכיפורים:

מעיקרי עבודת היום הלא הוא הכניסה לפני ולפנים לקודש הקדשים, עליה נאמר¹⁷: "וכל אדם לא יהיה באהל מועד בכואו לכפר בקודש". ובירושלמי איתא על זה¹⁸: "אפילו אותן שכתוב בהן ודמות פניהן פני אדם". כלומר, דאפילו "חיות הקודש" (עליהן נאמר לשון זה), שהם מלאכים היותר נעלים¹⁹ – אין מקומן בקודש הקדשים בשעת עבודת הכהן גדול ביום הכיפורים.

ובזה בא לידי ביטוי הייחוד והקשר העצמי דישראל וקוב"ה המתגלה ביום הכיפורים – שאין כאן אלא "ישראל ומלכא בלחודוהי"²⁰ – הקב"ה ובני ישראל (הכהן גדול, שלוחן של כל ישראל) לבדו.

וכשם שבזמן הבית התגלתה ההתקשרות העצמית דישראל וקוב"ה בכניסת הכהן גדול לקודש הקדשים – כן בזמן הזה מתגלית היא בתפילות יום הכיפורים, דהא התפילה במקום עבודת הקרבנות תקנוה:

(16) תניא פכ"ד.

(19) כדאיתא ברמב"ם הל' יסוה"ת פ"ב ה"ז.

אבל ראה זח"ב מג, א. וראה תניא רפל"ט.

(20) ראה זהר ח"א סד, א"ב. רח, ב. ח"ג ל, ב.

(17) ויקרא טז, יז.

(18) יומא פ"א ה"ה.

כפרת יום הכיפורים

– פעולתה היא על ידי

שמאירה דרגה כזו

שמלכתחילה אין בה

שום פגם, וממילא, הרי זו

כפרה נעלית שלא בערך,

המרוממת את הנפש

למעמד חדש לגמרי

לר"ה ויוהכ"פ סגולת הזמן היא בדבר נעלה יותר מתשובה – בר"ה "תמליכוני עליכם", וביום כיפור "עצמו של יום מכפר"; ולאחר מכן נתוסף ענין מיוחד ביום כיפור – החיוב לעשות תשובה כפשוטה. וכמשי"ת לקמן.

יבאר דתשובה סתם היא חיוב שאין הזמ"ג, וזוהי חלות החיוב המחודשת שביוה"כ שנקבע זמן לתשובה

"בהמצאו . . בהיותו קרוב", שמזה באה התוצאה שעי"ז נתוסף תועלת (גם) בענין התשובה, ש"היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד".

משא"כ יום הכפורים, שבו נתחדש הענין ד"זמן תשובה . . לפיכך חייבים . . לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים". היינו שהזמן דיום הכפורים מחייב תשובה בחיוב מחודש שחל ע"י יוה"כ. ולא רק שהתשובה תהי' בנקל יותר או נעלית יותר וכו', אלא שהזמן מביא חיוב תשובה.

וענין זה ביוהכ"פ אינו קשור דוקא במה שהוא מעשרת הימים שבהם הקב"ה הוא "בהמצאו בהיותו קרוב", רק הוא ענין בפ"ע ביוה"כ.

בסגנון אחר (בהגדרת החילוק): הא שעשרת ימי תשובה מובדלים משאר השנה בתור ימי תשובה, הוא בזה שאז הקב"ה הוא "בהמצאו . . בהיותו קרוב" והתשובה אז "יפה ביותר" (כדלקמן אות ד). משא"כ בנוגע

ג.
הנה, תשובה היא מצות עשה שאין הזמן גרמא. דמיד שנכשל בחטא מוטל עליו החיוב לעשות תשובה, כמ"ש הרמב"ם ב"כותרת" להל' תשובה: "מצות עשה . . שישוב החוטא מחטאו"¹⁰; דהחיוב לעשות תשובה על החטא אינו קשור בזמן מיוחד – אלא הוא בכל זמן (באם נעשה חטא).

והא דאמרינן שעשרה ימים שבין ר"ה ויוהכ"פ הם נבדלים בענין התשובה, אין הפירוש שבעשרה ימים אלו מתוסף בעצם חלות החיוב דתשובה על החוטא¹¹, אלא רק שהתשובה (בגדר הרגיל שבה, שמתחייב בו בכל השנה מיד כשחוטא) בימים אלו "יפה ביותר ומתקבלת היא מיד"; וזה כיון שבעשרת ימים אלו הוא זמן מסוגל של

יקשה מהו חיוב תשובה דיוה"כ אחר שכבר נתחייב בזמן שחטא

ד.
להקשות בכללות ענין זה היאך ייתכן לומר "זמן תשובה" – ממה נפשך: אם נכשל בחטא, הרי שמחוייב בתשובה באיזה זמן

ובזה יבואר גם גדר החיוב "לעשות תשובה . . ביום הכפורים", דלכאורה יש

(11) ברמב"ם שם פ"ג ה"ג' שהאדם צריך לעשות תשובה בימים אלו מחמת הדין דר"ה כו'. אבל אי"ז חיוב נוסף של תשובה מצד עצמה.

(10) ראה בארוכה לקוטי שיחות חל"ח עמ' 18 ואילך (חידושים וביאורים בש"ס ח"א סי' יח) (וש"ו) שמזה מוכרח דגם התשובה עצמה היא מצוה (ולא רק הידוי).

דהנה, יום הכיפורים הוא היום היחיד בשנה שנתחייב בחמש תפלות. וחמש תפלות אלה, הן כנגד חמשת הדרגות דהנשמה: נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה²¹. והתפלה החמישית (המיוחדת ליום הכיפורים), תפילת נעילה – על ידה מתגלית בחינת 'יחידה' שבנפש, שהיא מורה על הייחוד המוחלט של הנשמה עם הקב"ה.

ועפ"ז יבואר עומק חדש בהא שנקראת תפילה זו בשם "נעילה" (דבפשטות, הוא משום שבזמן זה הוא נעילת שערי שמים²²) – דיש לומר, שאין הכוונה בזה שנועלים השערים בעדנו, ואנו נשארים בחוץ, כי אם אדרבה: בזמן תפילת נעילה, שאז מתגלית בחינת היחידה ש"חבוקה ודבוקה בך" – הייחוד דישאל וקוב"ה הוא בגלוי, דסוגר הקב"ה את כל השערים, ונמצאים עימו רק נשמות ישראל, "ישראל ומלכא בלחודוהי".

והגם דבחינה זו מתגלה בעיקר בתפלת נעילה, ולכן אז הוא עיקר כפרת היום²³, אמנם בכללות מאירה בחינה זו בכל המצת לעת דיום הכיפורים.

וכהלשון המובא בלקוטי תורה לרבינו הזקן²⁴: "יום שנתחייב בחמש תפלות", שכללות היום כולו – הוא יום מיוחד המחויב בחמש תפלות. כלומר, אף דכל שעה של היום מחויב בתפילה שלו (מעריב בערב, שחרית בשחר, וכו'), מכל מקום הרי זה "יום שנתחייב בחמש תפלות", כי היום בכללו, מאיר בו בחינת "חמש" – בחינת יחידה.

(23) ראה לקוטי תורה תצא דף לט, ד.
(24) סוף פ' פינחס.

(21) ראה לקוטי תורה פינחס דף פו, ב.
(22) ראה רש"י תענית כו, א ד"ה נעילת.

שואלין ודורשין

עיונים וביאורים בענייני המועד

"ביתו" של כהן גדול

מן הכתוב "וכפר בעדו ובעד ביתו" – "ביתו זו אשתו", ילפינן שצריך הכהן גדול המשמש ביום הכיפורים להיות נשוי. ותמוה: כל השנה, אינו חייב להיות נשוי, ודווקא ביום נעלה זה הצריכה תורה שיהיה נשוי? / ביאור תוכן המעלה המיוחדת בכך ש"ביתו זו אשתו", וביאור דברי רבי יוסי – "מימי לא קריתי לאשתי אשתי אלא לאשתי ביתי"

"ביתו זו אשתו" ומאידך "מפרישין מביתו"

דהנה, מה שהכהן גדול צריך להיות נשוי, הוא דין מיוחד ביום הכיפורים. משא"כ בשאר ימות השנה (דגם בהם ביכולתו להשתתף בעבודה, באם רוצה בכך) אין נדרש שיהיה הכהן גדול נשוי⁴.

ותמוה: הלא עבודת יום הכיפורים היא עבודה הכי נעלית, וכידוע, אשר בה מתקבצים יחדיו כל המדרגות הגבוהות

.א.

מן האמור בתורה!¹ (אודות עבודת הכהן גדול ביום הכיפורים) "וכפר בעדו ובעד ביתו", דרשו רז"ל²: "ביתו – זו אשתו". וילפינן מכך הלכתא – שהכהן גדול המשמש ביום הכיפורים צריך להיות נשוי³.

ולכאורה, צריך ביאור בזה:

(1) אחרי טז, ו.

(2) יומא בתחילתה (במשנה).

(3) כי פלוגתת ר"י וחכמים (במשנה שם) הוא רק אם מתקינין לו אשה אחרת שמא תמות אשתו, אבל לכו"ע צ"ל נשוי (אלא שבתו"י יומא שם (ד"ה שמא) מסתפק אם הוא דין לעיכובא, או שבדיעבד לא מיפסל בכך לעבודה).

(4) אף דמ"ע על כה"ג שישא נערה בתולה כו'

(רמב"ם הל' איסור"ב פ"ז הי"ג. ספר המצות מ"ע לח) הרי: (א) לכמה דעות (ראה תו"י יומא עג, א. תוס' הרא"ש הוריות יב, א) הרי זה לאו הבא מכלל עשה. וכ"מ ל' הרמב"ם בסהמ"צ שם (מדלא כתב שאם לא נשא בתולה עובר בעשה). (ב) גם לפי משמעות דבריו (בהל' איסור"ב שם. ובהל' כלי המקדש פ"ה ה"י) דהוי קום ועשה [וכדעת הרמב"ן אמור (כא, יג) – ראה קנאת סופרים לסהמ"צ שם,

לזה שהוא יו"ט וא"א שתהי' נגד היו"ט שבו, ולפיכך אסור שיהי' לבוש ב"שק מחמת תשובה"⁹.

והיינו, שר"ה ויוהכ"פ שוים הם בענין התשובה לשאר ז' ימי התשובה.

אלא, שמלשון הרמב"ם הנ"ל "זמן תשובה" נראה שהתשובה דיוהכ"פ היא באופן מיוחד. והי' נראה לבאר בזה, שחייב התשובה דיוהכ"פ, אינו מהיות יוהכ"פ מצד

מוכיח מלשון הרמב"ם שגדר התשובה דיוהכ"פ הוא ענין אחר מהתשובה דעשי"ת

.ב.

התשובה, מכל מקום ישנו חילוק עיקרי בין התשובה המיוחדת (בעשרה) ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ, לבין תשובת יוהכ"פ [וכפי שהדגיש זה הרמב"ם גם במה שחילקם ב' הלכות בפ"ע, דחייב התשובה ביוהכ"פ לא כתב באותה ההלכה בה מדובר אודות המעלה דעשרת הימים, כי אם בהלכה בפני עצמה].

ולזה, כאשר מדובר אודות העשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ בתור עשרת ימי תשובה, הרי שאדרבה: דייק הש"ס להבדיל את הז' ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ [בהיותם מיוחדים לענין התשובה, כנ"ל] מימי ר"ה ויוהכ"כ עצמם, וזה כיון שחייב התשובה ביוהכ"פ הוא ענין בפני עצמו, והוי גדר אחר בתשובה.

איברא, דדוחק גדול לפרש כן בלשון הרמב"ם, שפשטות המשך לשונו – "יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל כו' והוא קץ מחילה כו' לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים" – משמע יותר, שחייב התשובה ביוהכ"פ אינו תוצאה מענין אחר, ממה ש"עצמו של יום הכפורים מכפר", אלא רק מחמת ש"יוהכ"פ הוא זמן תשובה"; היינו שביוהכ"פ ישנו חייב תשובה מצד היותו "זמן תשובה", ולא רק בתור יום כפרה. ומדייק לשון זה מוכח שגדר התשובה דיוהכ"פ הוא בענין אחר מתשובת עשי"ת.

ונראה יותר בגדר הדברים, דאף שהיום דיוהכ"פ אכן מיוחד הוא בעצמו גם לענין

לכבדו בכסות נקי' הוא מדרבנן, ולמה לא דוחק "שק מחמת תשובה"¹⁰ את החייב דכסות נקי'?

אלא שמכיון שענינו (העקרי) דיוהכ"פ הוא מה שעצמו של יום מכפר, לכן, התשובה דיוהכ"פ היא תשובה מתוך שמחה (ולא ב"שק"). ולהעיר מס' חסידים סתרט"ז: ביוהכ"כ... צריך לקרוע הלב ולא הבגדים. – וראה במפרשי הפסוק יואל ב, יג.

(9) והרי החייב תשובה דיוהכ"פ הוא מה"ת (וכלשון רבינו יונה הידועה) (בשערי תשובה שלו שער ב אות יד בסופו): "מצות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכיפורים שנאמר מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", ואילו החייב דכסות נקי' הוא רק מדברי קבלה (ראה שו"ע רבינו הזקן שם ס"ח. וראה קו"א לסרמ"ב סק"א דלדעת הרמב"ם

(א) ראה ראשית חכמה ש' התשובה פ"ג (ד"ה עוד לתשובה) המקורות והטעמים ד"תשובה צריך שק". של"ה מס' ר"ה בתחלתה. שם מס' יומא (רלב, א).

בדין זה שצריך הכהן גדול להיות נשוי, דייקה התורה בלשונה⁸ לומר "וכפר בעדו ובעד) ביתו", ולא "ובעד) אשתו"⁹;

ויש לבאר, שכזה באה התורה להשמיענו לא רק את עצם העניין – שצריך הכהן גדול להיות נשוי, אלא – שהעניין ד"אשתו" צריך להיות אצלו באופן מיוחד, המתבאר בלשון "ביתו".

ובאמת, מצינו בדומה לזה לדברי ר' יוסי בגמרא¹⁰: "אמר ר' יוסי, מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולשורי שורי, אלא לאשתי ביתי ולשורי שדי". וברש"י: "אשתי ביתי – שהיא עיקר של בית. ולשורי שדי – שהוא עיקר של שדה, דכתיב ורב תבואות בכח שור".

וכיון שמאמר זה של ר' יוסי מובא בהמשך אחד (ובפשטות, אף בתוכן אחד משותף) למאמרים העוסקים בהנהגותיו הטובות וזהירויות והידורים שנהג בהם¹¹ – צריך לומר, שאף הנהגה ד"לא קריתי לאשתי אשתי" . . אלא לאשתי ביתי" יש בה משום מעלה והידור מיוחד.

אלא שגם בזה צריכים אנו לביאור: במה מתבטאת המעלה וההידור בהנהגה לקרוא "לאשתי ביתי (ולשורי שדי)"?

ב.

הביאור בזה:

בקדושה: קדושת המקום – העבודה נעשית בקודש הקדשים, המקום הקדוש ביותר בעולם; קדושת הזמן – ביום הקדוש (כפי שנקרא בפי כל), הזמן הקדוש ביותר בשנה; קדושת הנפש – הכהן גדול הינו הגדול בקדושתו⁵ מכל הכהנים (שנקראו בכתוב⁶ "קדש קדשים"); וכיון שכן – איך יתכן שדוקא בעבודה נעלית זו צריך שיהיה הכהן גדול נשוי?!

והתמיהה היא עוד יותר: אחת ההכנות לעבודה דיום הכיפורים היא – "שבעת ימים קודם יום הכיפורים מפרישין כהן גדול מביתו"⁷. ועם זאת – הוי "ביתו זו אשתו" תנאי לעיכובא בכהן גדול דוקא ביום הכיפורים!

אלא, מהא גופא מוכח, אשר מה שצריך הכהן גדול להיות נשוי, יש בכך עניין מיוחד אשר מוסיף במעלת ושלמות הכהן גדול – אשר לכן, הוי זה תנאי דוקא בעבודה הנעלית דיום הכיפורים.

תיבה אחת בלבד, וממילא, שינוי הלשון אינו משום שהתורה קיצרה וכדו' (כבמקומות בהם מפרשים חז"ל באריכות עניין הכתוב בתורה בקיצור), אלא ישנו כאן דיוק מיוחד בתיבת "ביתו" דוקא.

(9) שהרי ב"ביתו" הנאמר כאן [משא"כ דלקמן (פסוק יא) שכולל "אחיו הכהנים" – פרש"י שם ע"פ תו"כ עה"פ. שבועות יג, ב ואילך] אין נכללים בני ביתו של הכה"ג, שהרי לא מצינו תנאי בכהן גדול ביום הכיפורים שצריך שיהיו לו בנים כו'. וראה בארוכה גבורת ארי ליומא כאן. ולהעיר מסוטה (מד, א): ובנית ביתך זו אשה.

(10) שבת קיה, ב.

(11) ועפ"ז ק"ק מה שפרש"י "לא קריתי לאשתי אשתי – שאף שיחת חולין שלי יש ללמוד הימנו חכמה". ולפ"ז גם מש"כ בחדא"ג שם צ"ע.

חמד"י שם. ולהעיר מצפ"ע"נ על הרמב"ם איסור"ב שם הי"ד. וראה לשון החינוך מצוה ערב בתחלתה ובסופה] הרי פשוט שזה מ"ע צדדית המוטלת על כה"ג ואינה בשייכות לעבודה. ולא מצינו שיתחייב להיות "נשוי" אלא ביום הכיפורים. ובחינוך שם: כ"ג שמינהו ועבר . . כולן מצווין על הבתולה ואסורין באלמנה. וראה לקוטי שיחות ח"ז ע' 319 ברעת הזהר, עיי"ש.

(5) כמש"נ (אמור כא, י"טו): "והכהן הגדול מאחיו גו' כי אני ה' מקדשו". ובתו"כ עה"פ: להגיד מה גרם (לכל דיני כה"ג שבפרשה שם).

(6) דה"א א כג, יג.

(7) יומא שם. בתחילת המשנה דידן.

(8) דהרי בנידון זה, הן התיבה הכתובה בתורה ("ביתו") והן פירושה בדברי חז"ל ("אשתו") הן

ר"ה ליוהכ"פ שהם אינם "זמן תשובה".

ובפרט שכתב בסידור האריז"ל (עשי"ת) גבי עשרת ימי תשובה, וז"ל: "מי שיחזור בתשובה גמורה ויתענה בו' ימי התשובה נמחל לו כל עוונותיו . . יום ראשון מז' ימי התשובה ביום א' דשבת מתכפרים לו כל עוונותיו שחטא ביום א' דשבת, וכן ביום ב' וכו'". והיינו, שכל אחד מז' הימים שבין ר"ה ליוהכ"פ מכפר על אחד מימי השבוע דכל השנה כולה. הרי שבימים אלו מודגש ענין התשובה, יותר מר"ה ויוהכ"פ.

והנראה בזה בהגדרת ענין התשובה ביוהכ"פ, בהקדם הדיוק בדברי הש"ס בזה. דאיתא בגמרא (ר"ה יח, א. יבמות מט, סע"א. שם קה, סע"א) "דרשו ה' בהמצאו . . אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים". ויש לדייק במימרת הש"ס כאן, דבלשון זה ישנם לכאורה ב' הפכים: הלשון "שבין" ר"ה ליוהכ"פ" ירמוז שימי ר"ה ויוהכ"פ עצמם אינם³ בכלל ימים הללו שנזכרו כאן⁴; ולאידך, ממה שאמרו "עשרה ימים שבין כו'" מוכח, שגם ר"ה ויוהכ"פ הם בחשבון הימים, שהרי בין ר"ה ליוהכ"פ ישנם שבעה ימים בלבד.

ולזה יש לבאר, דבמימרא זו רמזו לנו חז"ל לומר שבר"ה ויוהכ"פ עצמם ישנם ב' גדרים, שמצד אחד שוים הם לשאר הימים

שביניהם ומצד השני שונים הם:

(א) גדר מהות היום העיקרי של כל אחד מימי הדין הללו אינו שייך לתשובה. דגדרו העיקרי של ר"ה הוא – "תמליכוני עליכם", קבלת מלכותו ית', "ובמה בשופר" (ר"ה טז, סע"א. שם לד, כ"ג). והגדר העיקרי של יוהכ"פ הוא – "עצמו" של יום הכפורים מכפר" [כפרה מצד עצם היום, שהיא נעלית גם מהכפרה שעל ידי התשובה] (רמב"ם הל' תשובה פ"א ה"ג וד'7). וכיון שמהות ימים אלו עצמם הם נעלים מה"ימים שבין ר"ה ויוהכ"פ" שענינם תשובה, לכך א"א למנותם בכלל ימי התשובה.

(ב) בנוסף לכך יש בהם גם את ענין התשובה כבשאר ימים שביניהם – שלכן נכללים הם בעשרת ימי תשובה.

[ועד שמצינו לדינא, שנשתנה אופן התשובה דר"ה ויוהכ"פ, והוא אופן נעלה בתשובה, שאסור שתהא מתוך עצב.

לא מיבעי ראש השנה, שבו נאסר לומר וידויים כו' (שו"ע רבינו הזקן או"ח סתקפ"ד ס"ב), אלא אפילו ביוהכ"פ (שחייב בוידוי⁸) – פסק אדמו"ר הזקן (או"ח סו"ס תר"י (ממג"א שם סק"ה בשם ס' חסידים סתר"ו)): "הלובש שק מחמת תשובה צריך לפשטו ביוהכ"פ מפני שהוא יו"ט וצריך לכבדו בכסות נקי". פירוש, שהתשובה דיוהכ"פ אסור שתהי' בסתירה

(5) וראה בארוכה לעיל ע' פא ואילך.

(6) כ"ה ברמב"ם לפנינו. ובקריית ספר (להמב"י"ט) על הרמב"ם כאן (ולהלן פ"ב) "עיצומו". וראה ס' המדע (ירושלים, תשכ"ד) בשינויי נוסחאות.

(7) וראה תוס' שבועות יג, סע"א: היום עצמו . . מכפר.

(8) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ז וח'. שו"ע רבינו הזקן שם רסתר"ז (וראה גם טור ושו"ע שם. טור שם סתר"כ).

(2) בע"י ר"ה שם: שמר"ה עד יוהכ"פ. אבל בש"ס לפנינו (ר"ה יח, א) וכן בע"י יבמות שם הוא כבפנים. וכ"ה ב"ר"ח ר"ה שם. ועוד.

(3) ראה בנדו"ז תענית ה, רע"א. בהנסמן בשד"ח כללים מע' הבי"ת כלל עב (ובשו"ת בית אפרים חאר"ח סנ"א שצוין שם – ד"הך דעשרת ימים שבין ר"ה כו' ודאי דאיכא דלא דייק ונקט כי הך לישנא").

(4) ולהעיר מטאו"ח סתר"ג: אלו הם שבעה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ.

חידושי סוגיות

בסוגיות המועד בש"ס ורמב"ם

החידוש ב"זמן תשובה" דיוהכ"פ

ידקדק בלשונות הש"ס והרמב"ם לענין החילוק בין עשי"ת ויוה"כ / מוכיח מלשון הרמב"ם שגדר התשובה דיוהכ"פ הוא ענין אחר מהתשובה דעשי"ת / יבאר דתשובה סתם היא חיוב שאין הזמ"ג, וזוהי חלות החיוב המחודשת שביוה"כ שנקבע זמן לתשובה / יקשה מהו חיוב תשובה דיוה"כ אחר שכבר נתחייב בזמן שחטא / יבאר דביוה"כ חל חיוב אף במי שחטא וכבר שב, כיון שהחיוב תשובה אינו מצד מצב הגברא רק מצד הזמן

ידקדק בלשונות הש"ס והרמב"ם לענין החילוק בין עשי"ת ויוה"כ

א.

וצריך ביאור בדבריו, דבתחילה הדגיש

ש"אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם בעשרה ימים כו' היא יפה ביותר כו', אלמא כל עשרת הימים "זמן תשובה" הם, וכשם "עשרת ימי תשובה"1. ולכאורה, מהמשך דבריו "יום הכיפורים הוא זמן תשובה" נראה, שדוקא יוהכ"פ הוא זמן תשובה, למיעוטי הימים שבין

כתב הרמב"ם (הל' תשובה פ"ב ה"ו): "אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה ימים שבין ר"ה ויוהכ"פ היא יפה ביותר כו'". וממשיך בהלכה שלאח"ז: "יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל כו' והוא קץ מחילה כו' לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים".

(1) ולהעיר מהגירסא ברמב"ם כאן (ראה ס' המדע – ירושלים, תשכ"ד) "בעשרת ימי תשובה שבין כו'".

'ראיית' התכלית והמטרה בכל דבר

ראה בה "אשתי", אלא "ביתי"15!

ג.

ובכך היתה חלוקה הנהגתו מהנהגת חבריו:

הנהגת התנאים האחרים היתה (לא כמעלת ר' יוסי, לראות את "אשתי" רק כ"ביתי", אלא) באופן שבזמנים מסויימים, היה העניין ד"אשתי" נרגש אצלם לכשעצמו (לא רק עבור התכלית ד"ביתי") – "קריתי לאשתי אשתי". דהרי אף הנהגה זו היא דרך בעלת חשיבות על-פי התורה – כמודגש בדף16 ד"נקי יהיה לביתו" (בכדי לקיים "ושמח את אשתו" בשנה הראשונה), שהוא תיכף לאחר הנישואין, עוד קודם הולדת בנים; ועל-דרך-זה הא ד"אשה בעלה משמחה"17 (ברגלים וכו'); ובכלל – "איש ואשה זכו שכינה ביניהם"18; וכן – העניינים, שעל-פי תורה, בחיי הנישואין ד"איש ואשה" לכשעצמם.

משא"כ הנהגת ר' יוסי היתה בסדר אחר: כל מציאות חיי הנישואין אצלו, היו רק בכדי לקיים את התכלית – הציווי ד"פרו ורבו", להשלים את כוונת הבורא ד"לא תהו בראה לשבת יצרה"19. ולכן ראה בהם מלכתחילה את העיקר והתכלית – הענין ד"ביתי"20.

ועוד זאת – סדר הנהגה זה בא לידי ביטוי

ויש לבאר, דמאמר זה דר' יוסי, הוא ביטוי לדרך העבודה שלו – כיצד היתה הסתכלותו על כל עניין הבריאה:

דהנה, כל דבר שבעולם, הועידו הבורא לשמש עבור תכלית ומטרה. והאדם אשר מרגיש ומכיר בכך ש"יש בעל הבית לבירה זו"12, הרי העיקר אצלו בכל דבר הוא תכליתו אשר נועדה לו, ועד לאופן שנרגש אצלו ש"כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו"13.

אמנם אצל ר' יוסי היה זה גופא באופן מיוחד – דלא רק שהעיקר אצלו בכל דבר היה בתכליתו, אלא עוד זאת: בכל ענין ראה מלכתחילה (רק) את העיקר והתכלית הבאה ממנו, ולא את הדבר לכשעצמו. ועד כדי כך, שבקריאת שם הדבר, היה מוכרח לקרוא לו כפי שהוא בעולמו, והיינו, כפי תכליתו ומטרותו.

ולכן "מימי לא קריתי לאשתי אשתי": כיון שחיי הנישואין ("אשתי") הם הקדמה והכנה לתוצאתם, שהיא עיקרם ותכליתם – קיום מצות פריה ורביה, להעמיד בית בישראל ("ביתי") – לא היה יכול ר' יוסי לקרוא לאשתו "אשתי"14, מאחר והוא לא

רק בנוגע להדיוק "אלא".

(16) תצא כד, ה. ספהמ"צ מ"ע ריד.

(17) ראה ר"ה ו, ב. וש"נ.

(18) סוטה יז, א.

(19) ישעי' מה, יח.

(20) עפ"ז מבואר גם מה שמאמר זה דר"י ("מימי לא קריתי גו'") בא בהמשך אחד למאמרו "חמש בעילות בעלתי ונטעתי חמשה ארזים בישראל". דבו מבאר מה תוכן ונקודת המאמר שלאחריו: דמציאות "אשתי" אצלו היתה אך ורק בהקמת בית בישראל של "חמשה ארזים".

(12) ראה ב"ר רפל"ט.

(13) אבות ספ"ו.

(14) עפ"ז מובנת האריכות: (א) מימי לא קריתי לאשתי אשתי, (ב) אלא לאשתי ביתי.

(15) ועל-דרך הביאור שמצינו בראשונים (ראה רא"ש כתובות פ"א ס"ב) דמה שלא תיקנו ברכה מיוחדת לקידושין ("אקבו לקדש את האשה") כפי שתקנו במצוות אחרות – היינו משום שהקידושין והנישואין הם רק הקדמה והכנה לעיקר והתכלית – קיום מצות פריה ורביה. ולהעיר מהמ"ד (כתובות נט, ב) אין אשה אלא לבנים. ודפליגי עלי"ל שהוא

המשמש ביום הכיפורים, היום הנעלה והמקודש, יהיה נשוי – צריך להיות זה באופן ד"ביתו זו אשתו" – דחיי הנישואין אצלו ("אשתו") לא יהיו כלל עניין לעצמם, אלא 'ראה' בהם אך ורק את תכליתם ומטרתם – "ביתו".

כי מצד גודל מעלת וקדושת עבודת היום, צריך להיות הכהן-גדול העובד ביום זה, בעל שלימות היותר גדולה. ולכן, צריך שתהיה הנהגתו במעלה ומדרגה גבוהה זו ד"אשתי – ביתי".

[ויש להוסיף, דעל-פי מאמר חז"ל²³ "כל מי שאין לו בית – אינו אדם" – יש להמליץ, שמעלת "ביתו" האמורה בכהן-גדול, אינה מעלה סתם, אלא מביאה היא שלימות במהות האדם (דבלא זה 'אינו אדם')²⁴. ולכן נדרשת מעלה זו מן הכהן-גדול העובד ביום הכיפורים, שצריך הוא להיות בעל שלימות היותר גדולה].

וזהו שדייקה התורה לומר הלשון "ביתו" (ולא "אשתו") – בכדי להדגיש שהכהן-גדול צריך לעמוד בדרגה ד"אשתי – ביתי", כפי שהתורה שבעל-פה מפרשת זאת, בהנהגת ר' יוסי כל ימיו.

לא רק בנוגע לפרטי הבריאה החשובים והעיקריים – כמו ביחס ל"אשתו", מין המדבר וכת ישראל, אלא – גם ביחס לכל ענייניו בעולם.

ולכן – "קריתי לשורי שדי": כי אף במין החי ("שורי"), ראה ר' יוסי רק את תכלית ומטרת קיומו – התועלת שמביא השור על-ידי החרישה וזריעה בשדה ("שדי"). וזאת ראה אף מלכתחילה, עוד קודם התוצאות דהחרישה והזריעה: "מימי" – לא יכול היה לקרוא לשורו "שורי", מכיון שבשור גופיה ראה (וממילא, גם קרא לו) – "שדי".

[דוגמא לדבר – מארז"ל²¹ "איזהו חכם הרואה את הנולד": דיוק הלשון "רואה את הנולד", פירושו – לא רק (כפי הפירוש הפשוט) שהחכם 'יודע' או 'מבין' בכל עניין מה יהיה ה'נולד' והתוצאה ממנו, אלא – ידיעת ה'נולד' אצלו היא באופן של ראייה, דחש בזה באותו אופן כמו בדברים הניצבים ונראים לפניו בפועל²²].

ד.

על-פי זה מבואר היטב אף בנדון דידן: מה שדרשה התורה שהכהן-גדול

עבודת היום בכהן גדול נשוי

ה.

הכיפורים:

דהנה, בהסברת דין זה, שצריך הכהן-גדול המשמש ביום הכיפורים להיות נשוי –

אינו אדם. ובתוד"ה שאין: קרקע לבנות עליו שידור בו.

(24) נוסף על המפורש ש"כל אדם שאין לו אשה אינו אדם" (יבמות שם). ובזח"ג (ז, ב. קט, ב. רצו, א) "פלג גופא". ועוד: "ויברך אותה ויקרא את שמם אדם" היה רק כאשר "זכר ונקבה בראם" [ועפ"ז

על-פי המבואר לעיל, נרוויח ביאור בדברי הרמב"ם בהלכות עבודת יום

(21) תמיד לב, א.

(22) דאף שבכללות "אינה דומה שמיעה לראיה" (ראה מכילתא יתרו יט, ט), הנה בזה היא מעלת החכם, שכוח שכלו (ה"שמיעה") חזק כל-כך עד שהוא "רואה" את הנולד.

(23) ראה יבמות סג, א: כל אדם שאין לו קרקע

אפשר לחקור וללמוד בב' אופנים:

(א) זהו דין בעבודת יום הכיפורים – מצד חשיבות ועילוי העבודה דיום הכיפורים, צריכה העבודה להיעשות לא על-ידי כהן סתם אלא על-ידי כהן-גדול, ואף לא כהן-גדול סתם, אלא כהן-גדול בעל מעלה זו ד"ביתו זו אשתו".

(ב) זהו דין בכהן-גדול – ביום הכיפורים צריך הכהן-גדול להיות במעלה ושלימות היותר גדולה; ועל-דרך מה שמצינו כמה וכמה דרגות בכהן-גדול בכלל (בכל ימות השנה): משוח בשמן המשחה, מרובה בגדים (כשאין בנמצא שמן המשחה) וכיו"ב²⁵ – כך גם ביום הכיפורים צריך הכהן-גדול להיות במעלה זו ד"ביתו זו אשתו".

הנפקא-מינה בין שתי הסברות להלכה:

ביום הכיפורים עובד הכהן גדול גם בעבודות התדירות בכל יום – כמו הקרבת התמידים, הקטרת קטורת, הטבת הנרות וכו'²⁶. וכיון שעבודות אלו אינם במעלת העבודות המיוחדות דיום הכיפורים²⁷ – אפשר לחלק:

אם ננקוט שחייב הכהן-גדול להיות נשוי, הוא דין בעבודת יום הכיפורים (סברא הא')

– יש מקום לומר שבעבודות אלו, שאינם מיוחדות ליום הכיפורים, אין חיוב שיהיה הכהן-גדול המשמש בהם נשוי²⁸.

משא"כ אם ננקוט שזהו דין בשלימות הכהן-גדול המשמש ביום הכיפורים (סברא הב') – יהיה החיוב דכהן-גדול נשוי, גם בעבודות אלו; דהרי הם נעשות על-ידי הכהן-גדול המשמש ביום הכיפורים, והוא הלא צריך להיות נשוי.

והנה, הרמב"ם כתב בעניין זה²⁹: "וכן שאר העבודות של יום זה, כגון הקטרת קטורת של כל יום והטבת הנרות, הכל עשוי בכהן-גדול נשוי". והיינו, שנקט כסברא הב'.

ועל-פי המבואר לעיל, בעניין המעלה ד"ביתו זו אשתו" – יש לבאר מאי טעמא נקט הרמב"ם הכי:

מאחר ונמצא, דמה שצריך הכהן-גדול להיות נשוי, עניין ותוכן החיוב הוא – הוספה בשלימות ומעלת הכהן-גדול (שתהיה הנהגתו באופן ד"אשתו – ביתו", כנ"ל). ולכן, מסתבר שזהו דין וחייב בכהן-גדול (באופן שלמותו ומעלתו), ולא דין בעבודת היום.

המזבח" משמע מדברי הרמב"ם (רפ"ד שם) שלא הי' ע"י הכה"ג. ואכ"מ.

(27) אף שקדושת יום הכיפורים פועלת עליו גם בעבודות אלו (בלשון הגמ': "אהנאי" (זבחים צא, א. וראה צפע"נ עה"ת ר"פ קרח)), בכל זאת, מסתבר שאין הם בדומה ממש לעבודות המיוחדות ליום הכיפורים.

(28) ראה גבורת ארי שם ששקו"ט ביתירה מזו, דאולי קפיד רחמנא שיהי' לו בית בשעת כפרת ביתו דוקא ולא בשעת כפרת שתי שעירים.

מובנת שייכות והמשך ב' המימרות כל אדם שאין לו אשה, שאין לו קרקע כו'. וראה בית האוצר מערכת א' כלל יד].

(25) רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ד הי"ב. וחלוקים בדיניהם – ראה הוריות יב, ב.

(26) רמב"ם הל' עבודת יום הכיפורים פ"א הי"ב. וראה נו"כ שם. ומה שהובא בכס"מ דהריטב"א בשם הרמב"ם כ' שאין חובה בכה"ג, כבר כתבו שט"ס הוא וצ"ל הרמב"ן. וראה גם תור"ה משום יומא כ, סע"ב. אבל "תרומת הדשן סדור המערכה ודשן